

ДО ПИТАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЮРИСТА

Мудрик Алла, Кихтюк Оксана

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки,

м. Луцьк, Україна

adam-77@ukr.net; kyhtuik@gmail.com

У статті здійснено аналіз основних підходів, у межах яких вивчається професійна компетентність юриста. Описано феномени «компетентність», «професійна компетентність». На основі теоретико-методологічного аналізу наукової літератури узагальнено основні характеристики юридичної діяльності. Розглянуто психологічні особливості діяльності юриста, визначено систему особистісних якостей юриста, що зумовлюють ефективність професійної діяльності. Окреслено особливості формування професійної компетентності фахівця. Розглянуто компоненти особистості юриста, сукупність яких спрямовано на вдосконалення професійної діяльності. Зазначено, що професійна компетентність юриста характеризується сформованістю цілісного комплексу знань, умінь та навиків, психологічних якостей, професійних можливостей. Зазначено, що професійно-компетентна особистість – це особлива конкретизація категорії «особистість». Особистість фахівця являє собою систему певних психологічних властивостей та рис, які є необхідними для ефективного виконання професійної діяльності; професійно-компетентна особистість характеризує людину як фахівця, котрий має достатні професійні знання, уміння, навички, професійну зацікавленість, професійний інтерес і здібності, професійний підхід та професійне ставлення до своєї праці й спроможний ефективно реалізовувати професійну діяльність та передбачати її наслідки; професійно-компетентна особистість володіє відповідними професійними знаннями та вміннями (які визначають результативність професійної діяльності), а також комплексом професійно важливих якостей (сукупність психологічних якостей особистості, що визначають успішність навчання та ефективне виконання професійної діяльності), що в сукупності дають змогу людині реалізувати себе як професіонал. Запропоновано власне визначення професійної компетентності фахівця юридичної сфери діяльності, розкрито її структуру, де основними складовими компонентами є загальнокультурна компетентність; особистісно-мотиваційна компетентність; практично-діяльнісна компетентність; спеціальна; професійно-правова компетентність; персональна (особистісна) компетентність; комунікативна компетентність; психологічна компетентність; соціально-психологічна компетентність; соціальна-перцептивна компетентність; аутокомпетентність.

Ключові слова: компетентність, професійна компетентність, професійно-компетентна особистість, професійно значущі якості, професійна діяльність юриста, професійна компетентність працівника юридичної сфери, структура професійної компетентності фахівця юридичної сфери.

Mudryk Alla, Kykhtuik Oksana. Professional Competence of a Lawyer. The article analyzes the main approaches within which the professional competence of a lawyer is studied. The Phenomena of «Competence», «professional competence» are described. Based on the theoretical and methodological analysis of the scientific literature, the main characteristics of legal activity are generalized. The Psychological peculiarities of a Lawyer's activity are considered, the System of personal qualities of a lawyer that determine the efficiency of professional activity is determined. Peculiarities of formation of professional competence of a specialist are outlined. The Components of the lawyer's personality are considered, the set of which is aimed at improving the professional activity. It is noted that the professional competence of a lawyer is characterized by the formation of a holistic set of knowledge, skills, psychological qualities, professional opportunities. It is noted that a professionally competent person is a special specification of the category «Personality». The Personality of the specialist is a system of certain psychological properties and traits that are necessary for the effective performance of professional activities; professionally competent person characterizes a person as a specialist who has sufficient professional knowledge, skills, abilities, professional interest, professional interest and abilities, professional approach and professional attitude to their work and is able to effectively implement professional activities and anticipate its consequences; professionally competent person has the appropriate professional knowledge and skills (which determine the effectiveness of professional activities) and a set of professionally important qualities (set of psychological qualities of personality that determine the success of training and effective performance of professional activities), which together allow a person to realize himself as a professional. The definition of professional competence of the specialist of legal sphere of activity is offered, its structure where the basic constituent components are: general cultural competence is opened; personal-motivational competence; practical activity competence; special; professional and legal competence; personal (personality) competence; communicative competence; psychological competence; socio-psychological competence; social-perceptual competence; autocompetence.

Key words: competence, professional competence, professionally competent personality, professionally significant qualities, professional activity of a lawyer, professional competence of a legal worker, structure of professional competence of a legal specialist.

Мудрик Алла, Кихтюк Оксана. К вопросу о профессиональной компетентности юриста. В статье анализируются основные подходы, в рамках

которых изучается профессиональная компетентность юриста. Описываются феномены «компетентность», «профессиональная компетентность». На основе теоретико-методологического анализа научной литературы обобщаются основные характеристики юридической деятельности. Рассматриваются психологические особенности деятельности юриста, определяется система личностных качеств юриста, обуславливающих эффективность профессиональной деятельности. Рассматриваются особенности формирования профессиональной компетентности специалиста, компоненты личности юриста, совокупность которых направлена на совершенствование профессиональной деятельности. Отмечается, что профессиональная компетентность юриста характеризуется сформированностью целостного комплекса знаний, умений и навыков, психологических качеств, профессиональных возможностей. Отмечается, что профессионально-компетентная личность – это особая конкретизация категории «личность». Личность специалиста представляет собой систему определенных психологических свойств и качеств, которые необходимы для эффективного выполнения профессиональной деятельности; профессионально-компетентная личность характеризует человека как специалиста, который имеет достаточные профессиональные знания, умения, навыки, профессиональную заинтересованность, профессиональный интерес и способности, профессиональный подход и профессиональное отношение к своему труду и способен эффективно реализовывать профессиональную деятельность и предвидеть ее последствия; профессионально-компетентная личность обладает соответствующими профессиональными знаниями и умениями, которые определяют результативность профессиональной деятельности, и комплексом профессионально важных качеств (совокупность психологических качеств личности, определяющих успешность обучения и эффективное выполнение профессиональной деятельности), что в совокупности позволяют человеку реализовать себя как профессионала. Предлагается собственное определение профессиональной компетентности специалиста юридической сферы деятельности, раскрывается ее структура, где основными составляющими компонентами являются общекультурная компетентность; личностно-мотивационная компетентность; практически-деятельностная компетентность; специальное; профессионально-правовая компетентность; персональная (личная) компетентность; коммуникативная компетентность; психологическая компетентность; социально-психологическая компетентность; социальная-перцептивная компетентность; аутокомпетентность.

Ключевые слова: компетентность, профессиональная компетентность, профессионально-компетентная личность, профессионально значимые качества, профессиональная деятельность юриста, профессиональная компетентность работника юридической сферы, структура профессиональной компетентности специалиста юридической сферы.

Постановка наукової проблеми та її значення. Недосконалість законодавства, низька ефективність правової системи, погіршення кримінальної ситуації, корумпованість правоохоронних органів, юристів прокуратури, суду, юстиції є однією з найбільш важливих та актуальних проблем сучасності.

Однак заходи, що реалізуються чи заплановані до реалізації щодо вдосконалення правової системи, здебільшого стосуються зовнішніх її форм і недостатньо чітко зорієнтовані на подолання внутрішніх кризових явищ, пов'язаних першочергово з особовим складом правників, їхньою особистісною недосконалістю, неспроможністю гідно виконувати свою справу.

Тому зміни, які відбуваються в суспільстві, потребують не просто оновлення традиційних схем державно-управлінських відносин, а й наповнення новим змістом професійної діяльності фахівців юридичної сфери щодо реалізації їхніх професійних обов'язків.

У сучасних умовах важливим фактором підвищення ефективності юридичної системи стає розвиток людського потенціалу, наповнення її професійно підготовленими кадрами, котрі здатні:

– своєчасно позбуватись успадкованих непродуктивних стереотипів професійної діяльності й кваліфіковано відповідати на соціально орієнтовані вимоги, які ставляться до фахівців юридичної сфери стосовно їхнього професіоналізму;

– чітко та якісно виконувати функціональні обов'язки в ситуації постійних змін, неузгодженості нормативно-правового забезпечення;

– глибоко осмислювати свої недоліки й професійні надбання, оцінюючи ефективність їх використання в процесі професійної діяльності, приділяючи при цьому особливу увагу безперервному фаховому розвитку (Чмут, (2001); Деркач, (2004); Дзвінчук, (2000); Дубенко, (1999); Жилюк, (2005) та ін.).

Сучасні умови потребують від фахівця юридичної сфери не лише високого рівня професіоналізму, але й наявності постійної його готовності збагачувати й оновлювати свої знання, уміння. Ефективне функціонування юридичної системи залежить не лише від її організаційної структури, зовнішніх факторів, але й від особистих характеристик фахівців і від особливостей професійної діяльності. Аналіз здобутків, відображених у вітчизняних та зарубіжних теоретико-емпіричних дослідженнях, дає підстави вважати, що особливою рисою такої соціально-професійної групи, як правники, є стихійність і

нерівномірність процесу професіоналізації та професійного зростання, а це водночас ставить особливі вимоги до працівників юридичної сфери. Отже, важливою умовою ефективного виконання діяльності є відповідність особистості конкретним вимогам, які ставить перед нею та чи інша професійна діяльність. Вимоги до професійної компетентності фахівця юридичної сфери зафіксовані в низці нормативно-правових документів, що регулюють їхню професійну діяльність.

Науковці, вивчаючи особливості професіоналізму фахівців юридичної сфери, наголошують на необхідності створення умов і забезпечення підтримки в набутті ними професійної компетентності, що, відповідно, сприятиме вдосконаленню юридичної системи загалом. Дослідники зазначають, що за умови розвитку індивідуальних психологічних якостей значно зростає ефективність правових структур. Отже, професійна компетентність фахівця юридичної сфери визначає якість та конструктивність взаємодії в правовій системі держави.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. Методологічною та теоретичною основою дослідження професійної компетентності фахівців стали здобутки науковців у сфері соціальної психології, психології управління, організаційної психології, юридичній психології. Із-поміж вітчизняних науковців й учених найближчого зарубіжжя до питання компетентності зверталися Г. Беженар (Беженар, 2007), Н. Бібік (Бібік, 2004), Т. Браже (Браже, 1989), Ж. Вірна (Вірна, 2014), А. Деркач (Деркач, 2004), Д. Дзвінчук (Дзвінчук, 2000), В. Зазикін (Зазикін, 1992), І. Зимня (2004), Е. Зеєр (2003), А. Маркова (1996), Т. Мацевко (Мацевко, 2005), Г. Селевко (2004), А. Хуторський (2003) та ін. Особливості й характеристики, специфіка професійної діяльності юристів тощо досліджені в роботах багатьох учених (В. Васильєв, 1991; А. Дулов, 1973; А. Жалинський, 2009; Н. Львова, 2009; В. Романов, 2000; Г. Селевко, 2004; Н. Бібік, 2004; О. Пошетун, 2005; А. Хуторський, 2003; О. Черновський, 2017; І. Івашкевич, 2017; Б. Ценко, 2016) та ін.).

Формулювання мети та завдань статті. Мета статті полягає в поглибленні теоретичного уявлення про феномен професійної компетентності юриста, визначенні сутності означеного феномену, основних складових частин професійної компетентності юриста. Мета зумовлена такими завданнями – здійснити теоретичний аналіз означеної проблеми; уточнити поняття «професійна компетентність юриста», представити структурні компоненти професійної компетентності юриста.

Для реалізації поставленої мети використано теоретичні **методи дослідження** (аналіз проблеми на підставі вивчення наукової літератури: порівняння, абстрагування, систематизація та узагальнення наукової інформації).

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Останнім часом суть поняття «*професійна компетентність*» уточнюється через диференціацію таких понять, як «компетеність», «компетентний», «компетенція», «професіоналізм».

Аналіз наукових праць дає підставу відзначити, що більшість науковців вважає, що *компетентності* є індикаторами, котрі дають змогу визначити готовність особи до конкретної діяльності, особистого розвитку та ефективної участі в житті суспільства. Оволодіння компетентностями дає змогу людині орієнтуватися в умовах сьогодення, інформаційному просторі, умінні ефективно працювати, ураховуючи постійні зміни темпу життя та якісно виконувати професійні обов'язки.

Проведений теоретико-методологічний аналіз дає підстави стверджувати, що *компетентність* розуміємо як поінформованість, обізнаність, авторитетність; інтегровану (загальну) здатність особистості успішно (кваліфіковано) виконувати діяльність; поглиблене знання предмета; особистісну якість (сукупність якостей); володіння людиною відповідною компетенцією; інтегральну властивість особистості; поєднання знань, умінь і навичок, норм, емоційно-ціннісного ставлення та рефлексії; результативно-діяльнісну характеристику освіти; освітні результати тощо. Компетентна в певній галузі людина володіє відповідними знаннями й здібностями, які дають їй змогу обґрунтовано судити про цю галузь та ефективно в ній діяти. Отже, компетентність виражає значення традиційної тріади «знання, уміння, навички», інтегруючи їх у єдиний комплекс.

Компетентність передбачає оволодіння людини відповідними компетенціями. Під ними розуміємо характеристики, необхідні для задовільного рівня виконання завдань, це своєрідна характеристика позиції (ролі, посади), а не індивіда. Водночас компетентність – це характеристика, що дає змогу порівняти одного працівника з іншим; це, передусім, суб'єктивна ознака.

Теоретико-методологічний аналіз дає підстави стверджувати, що професійна реалізація є оптимальною сферою прояву компетентності та компетенції фахівця. Зважаючи на вивчення *професійної компе-*

ментності в психологічній літературі, презентуємо узагальнене її розуміння як сукупності знань і вмінь (що визначають результативність професійної діяльності); комплекс професійних знань та професійно значущих особистісних якостей; прояв єдності професійної й загальної культури; інтегративну характеристику фахівця, що визначає його здатність успішно виконувати професійну діяльність (Беженар, 2007; Браже, 1989; Деркач, 2004; Зазикін, 1992; Зеєр, 2003; Зимня, 2004; Маркова, 1996; Мацевко, 2005; Івашкевич, 2017 та ін.).

На завершення проведеного теоретико-методологічного аналізу потрібно наголосити, що компетентність – це одна зі сходинок професіоналізму, що виражається в системі знань, умінь, навичок, способів діяльності, психологічних якостей, необхідних спеціалісту для виконання ефективної професійної діяльності.

Останнім часом увагу науковців спрямовано на вивчення професійно-компетентної особистості фахівця. Зазначимо, що не існує єдиного підходу до вивчення означеного феномену. Тому на основі теоретичного аналізу спробуємо охарактеризувати професійно-компетентну особистість фахівця юридичної сфери.

Професійно-компетентна особистість – це особлива конкретизація категорії «особистість». Особистість фахівця являє собою систему певних психологічних властивостей та рис, які необхідні для ефективного виконання професійної діяльності. Отже, професійно-компетентна особистість характеризує людину як фахівця, котрий має достатні професійні знання, вміння, навички, професійну зацікавленість, професійний інтерес і здібності, професійний підхід та професійне ставлення до своєї праці й здатний ефективно реалізовувати професійну діяльність й передбачати її наслідки. Професійно-компетентна особистість володіє відповідними професійними знаннями та вміннями (які визначають результативність професійної діяльності) і комплексом професійно важливих якостей (сукупність психологічних якостей особистості, що визначають успішність навчання та ефективного виконання професійної діяльності), що в сукупності дають змогу людині реалізувати себе як професіонал. Іншими словами, якщо особистість є професійно-компетентною, то її можна назвати професіоналом. Бути професійно-компетентним – означає володіти компетентністю (мати компетентність) у певній сфері діяльності, тобто бути компетентним у цій діяльності. Компетентність передбачає володіння людини відповідними компетенціями.

Згідно з Л. Нестеренко, компетентний державний службовець, працівник МВС, фахівець юридичної сфери характеризується такими компетенціями:

1. Психологічні компетенції: перцептивні, когнітивні, мнемічні, емоційні, вольові.

2. Особистісні компетенції: інтелектуальні здібності (розум, логіка, концептуальність, оригінальність, розсудливість); риси характеру особистості (ініціативність, гнучкість, творчість, чесність, цілісність, вимогливість, упевненість, самостійність, енергійність, самоорганізованість); темперамент; рефлексія (схильність до самоаналізу особистісних і поведінкових особливостей); особистісна тектологія (здатність до саморегуляції, вміння підтримувати позитивний емоційний тонус, стресостійкість, гнучкість під час виконання складних професійних завдань); творчість (готовність до швидкого оволодіння новими формами роботи, готовність до створення нових більш ефективних способів виконання звичних видів управлінської діяльності, готовність до впровадження інновацій у структуру управлінської діяльності).

3. Соціальні компетенції: знання основ конфліктології, соціальної психології; готовність до співпраці, взаємодії з оточенням; відповідальність; емоційний інтелект (самосвідомість, контроль імпульсивності, наполегливість, упевненість, самомотивація та емпатія).

4. Професійно-управлінські компетенції: знання нормативно-правової бази, що регулює та регламентує діяльність; знання технологічної й організаційно-управлінської специфіки діяльності; організація виконання державних рішень; володіння основними методами контролю (Нестеренко, 2004; Нинюк, 2005).

Н. Самоукіна зазначає, що професійно-компетентна особистість зобов'язана мати подвійну підготовку: добре орієнтуватися в професійній діяльності, а також бути підготовленою до ефективного ділового спілкування (Самоукіна, 2000 : 23).

І. Матійків вважає, що професійно-компетентна особистість повинна володіти такими компетенціями, як вміння легко увійти в контакт із незнайомою людиною, доброзичливість, витримка, вміння контролювати свої емоції, здатність аналізувати поведінку тих, хто нас оточує, і свою власну, вміння слухати, чути й урахувати думку іншого, пунктуальність, зібраність, розвинуте мовлення, спроможність ставити себе на місце іншої людини та усвідомлювати уні-

кальність кожної людини й будувати професійне спілкування з ними, урахувавши їхні індивідуальні особливості.

Професії типу «людина–людина» (до них відносять і фахівця юридичної сфери) потребують не лише суто професійних чи спеціальних якостей, але й людських – моральних і розумових (Матійків, 2006).

Окрім необхідних компетенцій для ефективного виконання професійної діяльності, професійно-компетентна особистість повинна володіти *комплексом професійно важливих якостей*. Тому, щоб бути послідовним у подальшому представленні матеріалу, спробуємо проаналізувати цей феномен.

Теоретичний аналіз наукових праць В. Бодрова (Бодров, 2001); А. Деркача (Деркач, 2004); Д. Дзвінчук (Дзвінчук, 2000), В. Зазикіна (Зазикін, 1992); А. Маркової (Маркова, 1996); І. Нинюк (Нинюк, 2005); В. Шадрікова (Шадріков, 1994) та інших дав підставу визначити поняття професійно важливих якостей (ПВЯ), які займають особливе місце у формуванні психологічної системи діяльності. Це «внутрішні психологічні характеристики суб'єкта, у яких відображено зовнішні специфічні впливи факторів конкретного трудового процесу, що виступають у формі професійних вимог до особистості» (Бодров, 2001: 96). ПВЯ відображають основні характеристики структури особистості, що визначають психологічні основи системи діяльності: мотиваційно-ціннісні, когнітивні, психомоторні, емоційно-вольові та ін.

В. Шадріков виокремлює ПВЯ, що становлять один із компонентів структури професійних вимог до професій типу «людина–людина». Під професійно важливими якостями науковець розуміє індивідуальні якості суб'єкта діяльності, які впливають на успішність оволодіння професією й ефективність виконання цієї діяльності. До необхідних якостей В. Шадріков відносить такі, без яких неможливе виконання функціональних обов'язків, а саме: спрямованість на діяльність типу «людина–людина», товариськість, емоційна стійкість, вольові риси (Шадріков, 1994: 388). Серед бажаних професійно важливих якостей названо такі, які порівняно легко піддаються розвитку й формуються під час професійної підготовки спеціалістів. Згідно з В. Шадріковим, професійна діяльність типу «людина–людина» залежить від певних психологічних особливостей особистості: виконавчоруховий аспект: вербальні дії (професійне спілкування вимагає пев-

них особливостей мовлення – чіткості, певного темпу, зрозумілості змісту висловлювань); міміка, пантоміміка, стиль; пізнавальній діяльності притаманні складність і нестандартність, нечіткість предметів розгляду, уважність до співбесідника, спроможність змоделювати його внутрішні рушійні сили; уміння слухати й чути, адекватно сприймати нестандартні прояви поведінки, зовнішнього вигляду, характеру; творчий підхід до співпраці (Шадріков, 1994).

Теоретичний аналіз сучасної наукової літератури дає підставу зробити висновок, що всі *особистісні риси, необхідні для професійної діяльності юриста*, умовно можна поділити на такі групи:

1) психологічні характеристики, що є складовою частиною придатності до професії – характеристики пам'яті, мислення, психічних станів, уваги, емоційних та вольових характеристик тощо;

2) психологічні характеристики, пов'язані зі ставленням до діяльності та її виконання – комунікативність, ініціативність, наполегливість, цілеспрямованість; системність мислення (практичний розум, швидкість входження в проблему, спроможність передбачити різні варіанти виходу із ситуації, винахідливість); морально-етичні якості (чесність, порядність, принциповість тощо); підприємницькі якості (уміння передбачити й швидко оцінювати ситуацію, активність, здатність до ризику тощо); система цінностей, мотивації, психологічної культури, самосвідомості, соціально-перцептивного інтелекту; наявність організаторських якостей (уміння підбирати, розставляти кадри, планувати роботу, забезпечувати чіткий контроль). Організаторські якості є наслідком вияву певних психологічних властивостей особистості, до найважливіших із яких належать вимогливість, психологічна вибірковість, спроможність заряджати своєю енергією інших людей, активізувати їх; критичність і самокритичність; психологічний такт; схильність до організаторської діяльності.

3) психологічні характеристики, пов'язані зі ставленням до себе – самоконтроль, уміння керувати своїми емоціями, стресостійкість, здатність протистояти сильним негативним емоційним впливам, що викликають високу психічну напругу, самокритичність, самооцінка своєї діяльності (Івашкевич, 2017; Нижник, 1998; Чарнецькі, 1999; Шадріков, 1994; Черновський, 2017).

Потрібно зазначити, що типологія професійно важливих якостей фахівців юридичної сфери є умовною, а якості й властивості управління – поліфункціональні, що вимагає від правника вияву відразу

кількох якостей за домінування однієї з них. У процесі професіоналізації утворюються інтегративні ансамблі професійно важливих якостей особистості – симптомокомплекси. Ці ансамблі динамічні, але для кожного виду професій існують відносно стійкі ансамблі професійно важливих якостей, які визначаються як ключові кваліфікації (Чмут, 2001).

Отже, проведений теоретико-методологічний аналіз дає підстави презентувати узагальнене розуміння професійно-компетентної особистості юриста.

Професійно-компетентна особистість юриста розуміється як інтегральна сукупність певних психологічних властивостей та рис, які є необхідними для ефективного виконання професійної діяльності. Сукупність цих рис і властивостей утворюють професійні знання, уміння, навички й професійно важливі якості особистості. Саме вони визначають результативність професійної діяльності та дають змогу особистості реалізувати себе як професіонала.

Відзначимо, що особливої актуальності набуває питання структури професійної компетентності юриста та окремих її складових частин.

Розглянувши класифікації професійної компетентності, наведені в працях Т. Браже (Браже, 1989); А. Деркача (Деркач, 2004); В. Зазикіна (Зазикін, 1997); Е. Зеєра (Зеєр, 2003); А. Маркової (Маркова, 1996); Н. Львова (Львова, 2009); І. Івашкевич (Івашкевич, 2017); О. Черновський (Черновський, 2017), на основі їх теоретичного аналізу та узагальнення спробуємо представити *структуру професійної компетентності юриста*. Основними складовими частинами цієї структури є:

– загальнокультурна компетентність (знання вітчизняної й світової культури, розвинена культура мови та поведінки, володіння адекватними навичками в спілкуванні, уміння жити в соціумі й установлювати контакти з оточенням);

– особистісно-мотиваційна компетентність (ціннісні орієнтації, спрямованість особистості);

– практично-діяльнісна компетентність (знання, уміння та навички із виконання професійної та самоосвітньої діяльності; уміння мотивувати й планувати роботу, формулювати її зміст; проводити дослідну діяльність за фахом);

– спеціальна компетентність (підготовленість до самостійного виконання конкретних видів діяльності, рішення типових професійних

завдань, спроможність адекватно оцінювати результат своєї праці та самостійно отримувати нові знання й навички за спеціальністю, здатність проектувати свій подальший професійний розвиток);

– професійно-правова компетентність (знання законодавства, нормативних актів, розпорядчих документів на всіх рівнях, методичних матеріалів із професійного консультування);

– персональна (особистісна) компетентність (спроможність та готовність до постійного професійного зростання, реалізації в професійній діяльності, здатність до індивідуального самозбереження, уміння раціонально організувати свій робочий час, виконувати діяльність ненапружено, без зайвих перевантажень);

– комунікативна компетентність (система знань, мовних і немовних умінь, навичок спілкування; сукупність внутрішніх ресурсів, необхідних для побудови ефективної комунікації; передбачає спроможність виконувати продуктивні завдання в процесі спілкування та міжособистісної взаємодії);

– психологічна компетентність (здатність ефективно взаємодіяти з навколишніми людьми в системі міжособистісних стосунків; система знань про людину як індивіда, індивідуальність, суб'єкта діяльності й особистості, знання загальних характеристик (темперамент, характер, здібності тощо), особливостей перебігу психологічних процесів (мислення, пам'ять, уява);

– соціально-психологічна компетентність (спроможність ефективно взаємодіяти з людьми в соціумі, уміння орієнтуватися в соціальних ситуаціях, правильно визначати особистісні особливості та емоційні стани інших людей, нести відповідальність за свої дії, брати участь у спільному прийнятті рішень із колегами, вирішувати конфлікти толерантним способом на основі відповідних норм і правил, жити в гармонії з представниками інших культур, мов та релігій, життєвих цінностей);

– соціальна-перцептивна компетентність (система емоційно-почуттєвого й інтелектуального сприйняття, розуміння, оцінки соціальних суб'єктів у діяльності й спілкуванні);

– аутокомпетентність (адекватне уявлення про свої соціально-професійні якості та володіння методами подолання можливих професійних деструкцій і деформацій).

Висновки й перспективи подальших досліджень. Отже, теоретико-методологічний аналіз проблеми професійної компетентності

юриста дав змогу презентувати узагальнене розуміння означеного феномену. Професійну компетентність юриста розуміємо як поглиблене знання предмета; сукупність професійних знань і професійно значущих особистісних якостей, що детермінують самостійну й відповідальну діяльність людини; спроможність та вміння виконувати певні професійні функції; прояв єдності професійної й загальної культури; інтегративна характеристика фахівця, що демонструє готовність та визначає його здатність успішно виконувати професійну діяльність як важливий компонент підсистеми професіоналізму діяльності. Компетентність не може бути ізольована від конкретних умов її реалізації, вона передбачає оволодіння людиною відповідними компетенціями. Компетентна в певній галузі людина володіє відповідними знаннями та здібностями, які дають їй змогу ефективно в ній діяти.

На основі аналізу психологічної літератури можна визначити поняття «професійно-компетентна особистість», яке є особливою конкретизацією категорії «особистість». Професійно-компетентна особистість є системою психологічних властивостей та рис, які необхідні для ефективного виконання професійної діяльності й формуються в процесі професійного становлення фахівця. Професійно-компетентна особистість володіє відповідними професійними знаннями, уміннями, навичками та комплексом професійно важливих якостей, що в сукупності дають змогу людині реалізувати себе як професіонала.

Структурні компоненти професійної компетентності юриста окреслюються функціонально-професійними компетенціями фахівця, що характеризуються професійно важливими якостями. У процесі професійного становлення професійно важливі якості інтегруються та утворюють цілісні симптомокомплекси, що визначають професійну компетентність фахівця.

Теоретико-методологічний аналіз означеної проблеми дав змогу розкрити структуру професійної компетентності юриста, де основними складовими компонентами є загальнокультурна компетентність; особистісно-мотиваційна компетентність; практично-діяльнісна компетентність; спеціальна; професійно-правова компетентність; персональна (особистісна) компетентність; комунікативна компетентність; психологічна компетентність; соціально-психологічна компетентність; соціальна-перцептивна компетентність; аутокомпетентність.

Перспектива подальших досліджень визначається можливістю вдосконалення теоретико-методологічних конструктів вивчення про-

фесійно-компетентної особистості юриста й прикладних аспектів конструктивної гармонізації процесу його професіоналізації.

Література

1. Беженар, Г. Д., Мась, Н. М. (2007). Компетентність як категорія психолого-педагогічного аналізу. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки*, 18. Київ: Київ. ун-т, 19–21.
2. Бібік, Н. М. (2004). Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи*. Київ, 47–53.
3. Бодров, В. А. (2001). Психология профессиональной пригодности: учеб. пособие для вузов. Москва: ПЕРСЭ, 511 с.
4. Браже, Т. Г. (1989). Развитие творческого потенциала учителя. *Советская педагогика*, 8, 89–94.
5. Васильев, В. Л. (1991). Юридическая психология. Москва: Юрид. лит., 464 с.
6. Вірна, Ж. П., Мудрик, А. Б. (2014). Особистісна вимогливість професіонала: теорія, практика, методи вивчення: монографія. Луцьк: Вежа-Друк, 256 с.
7. Деркач, А. А. (2004). Акмеологические основы развития профессионала. Москва: Изд-во Моск. психол.-социал. ин-та, 752 с.
8. Дзвінчук, Д. І. (2000). Психологічні основи ефективного управління: навч. посіб. Київ: НІЧЛАВА, 280 с.
9. Дубенко, С. Д. (1999). Державна служба і державні службовці в Україні: навч.-метод. посіб. Київ: Ін-Юре, 244 с.
10. Дулов, А. В. (1973). Основы психологического анализа на предварительном следствии. Москва: Юрид. лит., 168 с.
11. Жалинский, А. Э. (2009). Введение в специальность «Юриспруденция». Профессиональная деятельность юриста: учебник. Москва: Издат. проспект, 362 с.
12. Жилюк, Т. Л. (2005). Державна служба: навч. посіб. Київ: Професіонал, 576 с.
13. Зазыкин, В. Г. (1992). Менеджер: психологические секреты профессии. Москва: Изд-во «Наука», 165 с.
14. Зеер, Э. Ф. (2003). Психология профессий: учеб. пособие для студентов вузов. Москва: Академ. проект; Екатеринбург: Деловая кн. 336 с.
15. Зимня, И. А. (2004). Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. Москва: Исслед. центр проблем качества подготовки спец., 40 с.
16. Івашкевич, І. В. (2017). Психологічні чинники становлення професійної компетентності майбутніх юристів (Дис. канд. психол. наук: 19.00.07). Київ, 26 с.
17. Львова, Н. В. (2009). Производственная практика как средство формирования профессиональной компетентности будущего юриста (Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08). Волгоград: РГБ, 243 с.

18. Маркова, А. К. (1996) Психология профессионализма. Москва: [б. и.], 308 с.
19. Матійків, І. М. (2006). Ключові компетенції майбутнього фахівця професій типу «людина–людина». Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: зб. наук. праць. 12 (16). Харків: НТУ «ХП», 107–113.
20. Мацевко, Т. М. (2005). Проблема професійної компетентності в психолого-педагогічній літературі. *Науковий часопис НПУ імені М. М. Драгоманова. Серія: Психологія*: зб. наук. праць. 3 (27), 148–155.
21. Нестеренко, Л. (2004). Психологічні основи розвитку комунікативної компетентності державних службовців. *Вісник НАДУ*, 3, 182–188.
22. Нинюк, І. І. (2005). Професіоналізм державних службовців: сутність, стан та особливості формування (Дис. ... канд. наук з держ. упр.). Київ: [б. в.], 20 с.
23. Нижник, Н. Р. (1998). Системний підхід в організації державного управління: навч. посіб. Київ: Вид-во УАДУ, 160 с.
24. Романов, В. В. (2000). Юридическая психология. Москва: Юрист, 488 с.
25. Самоукина, Н. В. (2000). Психология и педагогика профессиональной деятельности. Москва: ТАНДЕМ: ЭКМОС, 384 с.
26. Селевко, Г. (2004). Компетентности и их классификация. *Народное образование*. 4, 138–143.
27. Хуторской, А. В. (2003). Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования. *Народное образование*, 2, 58–64.
28. Ценко, М. Б. (2016). Особистісна зрілість юриста. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія: *Філософія*, 4, 150–160.
29. Чарнецькі, К. (1999). Психологія професійного розвитку особистості (Дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.07). Київ: [б. в.], 48 с.
30. Черновський, О. К. (2017). Професійна компетентність юриста. *Право і суспільство*. 6, 35–40.
31. Чмут, Т. (2001). Психологічна культура державного службовця. *Вісник УАДУ*. 2 (1), 349–355.
32. Шадріков, В. Д. (1994). Деятельность и способности. Москва, 242 с.

References

1. Bezhenar, H. D., Mas, N. M. (2007). Kompetentnist yak katehoriia psykholoho-pedahohichnoho analizu. [Competence as a category of psychological pedagogical analysis]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Viiskovo-spetsialni nauky*, 18. Kyiv: Kyivskyi universytet, 19–21 (in Ukrainian).
2. Bibik, N. M. (2004). Kompetentnisnyi pidkhid: refleksyvnyi analiz zastosuvannya. [Competence approach: reflexive analysis application] *Kompetentnisnyi*

pidkhid u suchasni osviti: svitovi dosvid ta ukrainski perspektyvy, Kyiv, 47–53 (in Ukrainian).

3. Bodrov, V. A. (2001). Psihologija professional'noj prigodnosti: ucheb. Posobie dlja vuzov [Psychology of professional fitness]. Moskva: PERSJe, 511 p. (in Russian).

4. Brazhe, T. H. (1989). Razvytye tvorcheskoho potentsyala uchytelia. [Development of creative potential of the teacher]. *Sov. Pedahohyka*, 8, 89–94 (in Russian).

5. Vasylev, V. L. (1991). Yurydycheskaia psykhologhyia [Legal psychology]. Moskva: Yurydycheskaia lyteratura, 464 p. (in Russian).

6. Virna, Zh. P., Mudryk, A. B. (2014). Osobystisna vymohlyvist profesionala: teoriia, praktyka, metody vyvchennia [Personal professional exhaustion: theory, practice, methods of study]: monohrafiia. Lutsk: Vezha-Druk, 256 p. (in Ukrainian).

7. Derkach, A. A. (2004). Akmeolohycheskye osnovy razvytyia professyona. [Acmeological bases of professional development]. Moskva: Yzd-vo Mosk. psykhologo-sotsyal. yn-ta, 752 p. (in Russian).

8. Dzvinchuk, D. I. (2000). Psykhologichni osnovy efektyvnoho upravlinnia [Psychological bases of effective management]: navch. posib. Kyiv: NICH LAVA, 280 (in Ukrainian).

9. Dubenko, S. D. (1999). Derzhavna sluzhba i derzhavni sluzhbovtsi v Ukraini [Civil service and civil servants in Ukraine]: navch.-metod. posib. Kyiv: In-Yure, 244 p. (in Ukrainian).

10. Dulov, A. V. (1973). Osnovy psykhologhycheskoho analiza na predvarytelnom sledstvyi. [Fundamentals of psychological analysis on the preliminary consequence]. Moskva: Yuryd. lyt., 168 p. (in Russian).

11. Zhalynskyi, A. Э. (2009). Vvedenye v spetsyalnost «Iurysprudentsyia». Professyonalnaia deiatelnost yurysta [Introduction to the specialty «Jurisprudence». Professional activity of a lawyer]: uchebnyk. Moskva: Yzd. Prospekt, 362 p. (in Russian).

12. Zhyliuk, T. L. (2005). Derzhavna sluzhba [Public Service]: navch. posib. Kyiv: Profesional, 576 p. (in Ukrainian).

13. Zazykyn, V. H. (1992). Menedzher: psykhologhycheskye sekrety professyy [Manager: psychological secrets of the profession]. Moskva: Yzd. Nauka, 165 p. (in Russian).

14. Zeer, Je. F. (2003). Psihologija professij: ucheb. posob. dlja stud. Vuzov [Psychology of the professions]. Moskva: Akadem. proekt; Ekaterinburg: Delovaja kn., 336 p. (in Russian).

15. Zymnia, Y. A. (2004). Kliuchevye kompetentnosti kak rezultatyvno-tselevaia osnova kompetentnostnoho podkhoda v obrazovanyy. [Key competencies as an effective target. The basis of the competency-based approach in education]. Moskva: Yssled. tsentr problem kachestva podgotovky spetsyalystov, 40 p. (in Russian).

16. Ivashkevych, I.V. (2017). Psykhologichni chynnyky stanovlennia profesiinoi kompetentnosti maibutnikh yurystiv [Psychological factors of becoming a

professional competence of future lawyers]. (Dys. kand. psykhol. nauk: 19.00.07). Kyev, 26 p. (in Ukrainian).

17. Lvova, N. V. (2009). Proyzvodstvennaia praktyka kak sredstvo formyrovaniya professyonalnoi kompetentnosti budushcheho yurysta [Manufacturing practice as a means of formation professional competence of a future lawyer] (Dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.08) Volhohrad: RHB, 243 p. (in Russian).

18. Markova, A. K. (1996). Psihologija professionalizma [Psychology of professionalism]. Moskva, 308 p. (in Russian).

19. Matiikiv, I. M. (2006). Kliuchovi kompetentsii maibutnoho fakhivtsia profesii typu «liudyna-liudyna». [Key competencies of the future specialist of professions type «man-man»]. *Problemy ta perspektyvy formuvannia natsionalnoi humanitarno-tekhnichnoi elity: Zb. nauk. prats*, 12 (16). Kharkiv: NTU «KhPI», 107–113 (in Ukrainian).

20. Matsevko, T. M. (2005). Problema profesiinoi kompetentnosti v psykholoho-pedahohichnii literaturi. [The problem of professional competence in psychological pedagogical literature]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. M. Drachomanova. Seriiia Psykholohiia: zb. naukovykh prats*, 3 (27), 148–155 (in Ukrainian).

21. Nesterenko, L. (2004). Psykholohichni osnovy rozvytku komunikatyvnoi kompetentnosti derzhavnykh sluzhbovtziv. [Psychological bases of communicative development competence of civil servants]. *Visn. NADU*. 3, 182–188 (in Ukrainian).

22. Nyniuk, I. I. (2005). Profesionalizm derzhavnykh sluzhbovtziv: sutnist, stan ta osoblyvosti formuvannia [Professionalism of civil servants: essence, condition and features of formation]. (Dys. ... kand. nauk z derzh. upr.). Kyiv: [b. v.], 20 p. (in Ukrainian).

23. Nyzhnyk, N. R. (1998). Systemnyi pidkhid v orhanizatsii derzhavnoho upravlinnia [System approach in the organization of public administration]: navch. posib. Kyiv: Vyd-vo UADU, 160 p. (in Ukrainian).

24. Romanov, V. V. (2000). Yurydycheskaia psykholohiia [Legal psychology]. Moskva: Yuryst, 488 p. (in Russian).

25. Samoukina, N. V. (2000). Psykholohiia y pedahohyka professyonalnoi deiatelnosti [Psychology and pedagogy of professional activities]. Moskva: TANDEM: ЭКМОС, 384 p. (in Russian).

26. Selevko, H. (2004). Kompetentnosti y ykh klasyfykatsiia [Competencies and their classification]. *Narodnoe obrazovanye*, 4, 138–143 (in Russian).

27. Khutorskoi, A. V. (2003). Kliuchevye kompetentsyy kak komponent lychnostno-oryentyrovannoi paradyhmy obrazovaniya. [Key competencies as a component of personality-oriented education paradigm]. *Narodnoe obrazovanye*, 2, 58–64 (in Russian).

28. Tsenko, M. B. (2016). Osobystisna zrilist yurysta. [Personal maturity of a lawyer]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Iurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho». Seriiia: Filosofiia*, 4, 150–160 (in Ukrainian).

29. Charnetski, K. (1999). Psykholohiia profesiinoho rozvytku osobystosti [Psychology of professional development of personality]. (Dys. ... d-ra psykhol. nauk : 19.00.07). Kyiv: [b. v.], 48 p. (in Ukrainian).

30. Chernovskyi, O. K. (2017). Profesiina kompetentnist yurysta. [Professional competence of a lawyer]. *Pravo i suspilstvo*, 6, 35–40 (in Ukrainian).

31. Chmut, T. (2001). Psykholohichna kultura derzhavnoho sluzhbovtsia. [Psychological culture of a civil servant]. *Visn. UADU*, 2 (1), 349–355 (in Ukrainian).

32. Shadrykov, V. D. (1994). Deiatelnost y sposobnosty. [Activities and abilities]. Moskva, 242 p. (in Russian).

Received: 19.02.2020

Accepted: 02.03.2020